

EDİRNE'NİN ERKEN OSMANLI DEVR YAPILARINDA ÇİNİ SÜSLEMESİ

Gülgün YILMAZ*

ÖZ: Edirne'deki Erken Osmanlı dönemi (yakl. 1400-1450) yapılarına bakıldığında çininin değişik teknik ve uygulamalar içinde kullanıldığı görülmektedir. Malzeme, üretim ve uygulama türlerinin yapılara göre dağılımı renkli sırlı çiniler (firuze), alçıya gömme (Yıldırım, Şah Melek Paşa ve Gazi Mihal Bey Camileri), taşa kakma (Şah Melek Paşa Camii), duvar kaplama elemanı olarak kullanma (Şah Melek Paşa ve Muradiye Camileri), sırüstü yıldız süsleme (Şah Melek Paşa Camii), sırlı tuğla olarak duvar örgüsü içinde kullanma (Beylerbeyi Türbesi ve olasılıkla Mezid Bey Camii minaresi), sıraltı boya bezemeli çiniler (Muradiye Camii, Üç Şerefeli Cami), çok renkli sır (cuerda seca) tekniğindeki çiniler, mihraplarda (Muradiye Camii), bordür çinisi olarak (Şah Melek Paşa, Muradiye Camileri) şeklindedir. Bu uygulamalar, Anadolu'nun diğer şehirlerindeki çağdaşları ile paralellikler göstermekte, en büyük benzerlikler ise Bursa yapılarında karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Erken Osmanlı Mimarisi, Çini Süsleme, Alçı Bezeme, Edirne Yapıları

TILE DECORATION IN EARLY OTTOMAN CONSTRUCTIONS IN EDİRNE

ABSTRACT: Tiles were observed to be decorated with various techniques and practices in the constructions of Early Ottoman Period (ca. 1400-1450) in Edirne. The distribution of materials, production and application types according to constructions includes colored glaze tiles (turquoise), inlaid in stucco (Yıldırım, Shah Melek Pasha and Gazi Mihal Bey Mosques), wall tiles (Shah Melek Pasha and Muradiye Mosques), overglazed tiles (Shah Melek Pasha Mosque), glazed bricks (Beylerbeyi Tomb and possibly, the minaret of Mezid Mosque), underglaze paint decorated tiles (Muradiye Mosque, Üç Şerefeli Mosque), tiles with cuerda seca techniques, prayer niches (Muradiye Mosque), border tiles (Shah Melek Pasha, Muradiye Mosques). These practices show parallelism with the ones of the same period in other cities of Anatolia, however the greatest similarities can be observed in the constructions of Bursa.

Keywords: Early Ottoman Architecture, Tile decoration, Stucco, Edirne constructions

---

* Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü.
gulgunyilmaz@trakya.edu.tr

Giri

Osmanlı Devleti'nin Bursa'dan sonraki, ikinci baş kenti olan Edirne, Sultan I. Murad döneminde (1359-89) fethedilmiştir. Tarihçiler, fetih için 1361 ile 1370 yılları arasında de i en tarihler vermektedirler.¹ Ancak kesin olan, Edirne'nin fethinin Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki ilerleyişinin kapılarını açmış olmasıdır. Fethin ardından I. Murad, buradaki ilk sarayını Kavak Meydanı adlı bölgede inşa ettirmiştir.² *Enis'ül Müsamirin'de* Kadı Abdurrahman Hıbrî Efendi tarafından verilen bilgilere ve Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'deki anlatımlarına göre bu meydan, sonradan Selimiye Camii'nin inşaat edildiği bölgenin güneyinde yer almaktaydı. I. Murad, bir surla çevrili olan Saray-ı Atik'in (Eski Saray) inşaatının tamamlandıktan sonra 1368 yılına kadar, bugün Yunanistan sınırları içinde yer alan ve Edirne'ye 12 km mesafede bulunan Dimetoka Sarayı'na yerleşmiş, Edirne kalesinin yönetimini ise Lala Şahin Paşa'ya emanet etmiştir. Bugünkü Saray-ı içi mevkinde yer alan ve Sultan II. Murad (1421-44/51) devrinin sonlarında inşaatına başlanan Saray-ı Cedid'in (Yeni Saray) yapımından sonra Edirne eski sarayı, yeni sarayda görev alacak olan kişilerin yetiştirildiği bir merkez olarak kullanılmıştır.³

I. Murad döneminde şehir içinde, ilk yapılmış 5. yüzyıla kadar inen, Hagia Sophia (Ayasofya) Kilisesi'nin "Halebi Camii" adıyla camiye çevrildiği, ancak bu yapının 1752 depreminde zarar gördüğü ve sonrasında tamamen yok olduğu bilinmektedir.⁴

Anadolu'dan göç eden Yörüklerin Edirne'ye yerleştirildiği dönemde Sultan I. Bayezid (Yıldırım) (1389-1402) bir süre Edirne'de kalarak şehrin

¹ Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I: Osmanlı Devleti'nin Doğuşundan XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar*, Çev. Server Tanilli, İstanbul 2000, s. 46.

² Süheyl Ünver (yay. hzl.), *Dr. Rifat Osman Edirne Sarayı*, Ankara 1989, s. 15. Ayrıca bk. Mustafa Özer, "Edirne Sarayı (Saray-ı Cedid-i Amire)'nden Günümüze Ulaşabilen Yapılar Hakkında", *Turkish Studies*, Vol. 9/10, Fall 2014, s. 809-836, Ankara, 2014; ay., "Edirne Yeni Saray Kazısı 2009 Yılı Çalışmaları", Kültür ve Turizm Bakanlığı, 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 2, s. 225-244, Ankara, 2011; ay., "Edirne Yeni Saray'ın Avadis Benliyan Tarafından Hazırlanan 1905 Tarihli Vaziyet Planı Hakkında Dönüşümler", *14th International Congress of Turkish Art, Proceedings*, (Ed. F. Hitzel), s. 559-566, Paris, 2013; ay., "Edirne Yeni Saray Kazısı 2010 Yılı Çalışmaları", 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 2, s. 287-312, Ankara, 2013; ay., "Edirne Yeni Saray Kazısı 2009-2010 Yılı Çalışmaları", *Uluslararası Katılımlı XV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, Bildiriler*, C. 2, s. 615-626, Eskişehir, 2012; ay., "Edirne Yeni Saray Kazısı 2011 Yılı Çalışmaları", 34. *Kazı Sonuçları Toplantısı Bildirileri*, C. 3, s. 347-360, Ankara, 2013; ay., "Edirne Yeni Saray (Saray-ı Cedid-i Amire) Kazısı 2012 Yılı Çalışmaları", 35. *Kazı Sonuçları Toplantısı Bildirileri*, C. 2, s. 382-399, Ankara, 2014.

³ Metin Sözen, *Devletin Evi Saray*, İstanbul 1990, s. 35.

⁴ Baha Tanman, "Edirne'de Erken Dönem Osmanlı Camileri ve Özellikle Üç Şerefeli Cami Hakkında", *Edirne Serhattaki Payitaht*, İstanbul 1998, s. 326.

imarıyla bizzat ilgilenmiştir. İsmi tarafından Yıldırım Camii, bugün Edirne’de mevcut camilerin en eskisidir. Yıldırım Bayezid’in oğulları Süleyman, Musa ve Mehmed arasında anlaşmazlıkların yaşandığı Fetret Devri’nin (1402-13) karmaşık politik ortamında da Edirne şehri önemini korumu ve yeni yapılarla zenginleşmiştir. Şehir merkezinde yer alan ve 1403-1414 yılları arasında inşa edilen, medrese ve caminin giderleri için vakfedilen bedestenin de (1418) eklenmesiyle külliye niteliği kazanan Eski Cami, döneminin en önemli yapıdır. Sarı (Sofu Bayezid) Camii ve Timurtaş Camii de Sultan I. Mehmed (Çelebi) dönemine (1413-21) aittir. Eski Sarayın da ihtiyaca bağlı olarak büyütüldüğü bu dönem yapılarında çini bezemenin görülmeyişi, karmaşık siyasi ortamda çini üretimi ve sevkiyatı imkânlarının kısıtlı olmasından ötürü olmalıdır.

Siyasi anlamda birliğin sağlandığı ve ekonominin düzeldiği II. Murad döneminde (1421-44/51) ise şehir yeniden yoğun bir imar faaliyetine sahne oldu. Gazi Mihal Bey Camii (1422), Şah Melek Paşa Camii (1429), Beylerbeyi Camii (1429), Dar’ül-hadis Camii (1435), Şehabettin Paşa Camii (1436-7), Arif Paşa Camii (1445-6) ve Mevlid Bey Camii (1442) II. Murad dönemine aittir. Muradiye Camii (1436) ve Üç Şerefeli Cami (1443-7) bu dönem yapıları arasında en önemlileridir.

1. Yıldırım Camii

Şehir merkezinin batısında, Tunca nehri yakınında, adını verdiği Yıldırım Mahallesi’nde yer alır. Cami, yaklaşık 1400 yılında imareti, Şehzadeler türbesi ve hamamı ile beraber bir külliye halinde inşa edilmiştir. Cami ve külliyesinin yer aldığı alanda daha önce bir kilisenin bulunduğu ve caminin kiliseye ait temeller üzerine inşa edildiği genellikle kabul edilmekle birlikte⁵, yapının her yönüyle orijinal bir Osmanlı yapısı olduğu düşünülmektedir de uzmanlarca dile getirilmiştir.⁶

⁵ Oktay Aslanapa, *Edirne’de Osmanlı Devri Abideleri*, İstanbul 1949, s. 5; Abdullah Kuran, “Edirne’de Yıldırım Camii”, *Belleten*, C. XXVIII/111 (1964), s. 422.

⁶ Ekrem Hakkı Ayverdi, *İstanbul Mimari Çağının Menşei: Osmanlı Mimarisinin İlk Devri (1230-1402)*, İstanbul 1966, s. 494.

Resim 1a, b, c: Edirne Yıldırım Camii giri eyvanının güneyindeki tabhane mekânında alçı ocak nişinin bordür ve alınlı duvarından firuze sırlı, gömme çiniler.

1877-8 Rus işgalı sırasında önemli ölçüde tahrip olan Yıldırım Külliyesi'nden günümüze sadece cami ile imaretin avlu duvarına biten iki ocak kısmı ulaşabilmiştir. Cami "Ters T" planlı olup, harimdeki kare planlı merkez mekân kubbeye örtülüdür. Merkez mekânı oluşturan karenin dört kenarında beşgen tonozla örtülü dört eyvan sıralanmaktadır. Duvarındaki giriş eyvanının iki yanında yer alan tabhane odaları ise kubbelidir. Caminin tek minaresi güneydoğuya köşede yer alır. Cami 18. yüzyılda geçirdiği onarımdan sonra 2006 yılında büyük bir restorasyondan geçirilerek yeniden ibadete ve ziyarete açılmıştır.

Yıldırım Camii'nin tabhane mekânlarının ocak nişlerinde alçıya gömülü olarak ve geometrik bir kompozisyon anlayışı içinde firuze sırlı çiniler kullanılmıştır. Bordürdeki kare ve beşgen formlu çinilerden başlıca, ocak

alınlı mında da on iki kollu yıldızın kollarını olu turan baklava formlu firuze sırlı çini parçaları güney tabhanenin kuzey; kuzey tabhanenin ise güney cephesindeki ocak nişlerinde yer alır. On iki kollu yıldızların göbekleri rozetli kabarıklarla belirtilmiştir. Tabhane mekânları mında da yapının zarif çinilerle bezeli olduğu ancak bunların Rus işçileri sırasında tahrip edildiği de yayınlarda ifade edilmektedir.⁷ Güney tabhane mekânındaki çini bezeme daha iyi durumda korunmuş (Resim 1a, b, c), kuzey mekândakiler ise büyük ölçüde tahrip olmuş (Resim 2a, b)

Resim 2a, b: Edirne Yıldırım Camii giriş avanının kuzeyindeki tabhane mekânında alçı ocak nişleri ile bordür ve alınlı mından firuze sırlı gömme çiniler

Alçıya gömülü çini uygulaması, aynı dönem yapısı olan ve aynı adı taşıyan Bursa Yıldırım Camii'nin (yakl. 1390-1400) tabhane mekânlarının duvarlarında, pano yüzeylerinde, nişlerin kemer köşelikleri ve bordürlerinde de karşımıza çıkar.⁸ Ayrıca Bursa Yeşil Cami (1419) kuzeybatı tabhane mekânında yer alan pano yüzeyleri, nişler ve ocak kısmını kuşatan

⁷ Tayyip Gökbilgin, "Edirne", *İslam Ansiklopedisi*, C. 8 (1988), s. 121.

⁸ Belgin Demirsar-Arlı, "Edirne Yapılarında Çini Bezeme", *Edirne Serhattaki Payitaht*, İstanbul 1998, s. 413.

mukarnaslar; kuzeydo u tabhane mekânındaki ni leri çerçeveleyen mukarnaslı bordürlerde de benzer bir bezeme programı görülmektedir.

2. ah Melek Pa a Camii

Gazi Miha Köprüsünden Edirne'ye gelen Kapıkule yolu üzerinde yer alan ah Melek Pa a Camii, Rumeli Beylerbeyi Amasyalı ah Melek Pa a tarafından 1429 yılında yaptırılmıştır. Tek kubbeli ve kare planlı harim bölümü kuzeye do ru uzatılarak dikdörtgen biçime kavu turulmu ve böylece ibadet alanı geni letilmiştir.⁹ Caminin tek minaresi kuzeydo u kö ede yer almaktadır. Yapı son olarak 2008 yılında restore edilmiştir.

Yıldırım Camii'nde gördü ümüz alçı zemine firuze sırlı geometrik formlu çini gömme uygulaması, ah Melek Pa a Camii'nin alçı mihrabında da kar ımıza çıkmaktadır. Mukarnaslı mihrap ni inin kavsarasındaki on iki kollu yıldızlar burada da baklava ekindeki firuze sırlı çinilerden olu turulmu tur. ah Melek Pa a Camii mihrabındaki kompozisyonda, Yıldırım Camii ocak ni indekilerden farklı olarak, aralarda yıldız formlu firuze sırlı çiniler de görülmektedir. Dairesel olarak dizilmiş yıldız formlu çiniler, on iki kollu yıldızları çevrelerken, aralarına baklava çinilerden olu an sekiz kollu küçük yıldızlar yerle tirilmiştir. On iki kollu yıldızların ortasında çarkıfelek desenli kabalar yer alır. Çini uygulaması, ah Melek Pa a Camii'nin sade görünümlü beyaz alçı mihrabını renklendirmiş ve hareketlendirmiştir (Resim 3).

Resim 3: Edirne ah Melek Pa a Camii mihrap kavsarasında yıldız kompozisyonu olu turan firuze sırlı gömme çiniler.

⁹ B. Tanman, *age.*, s. 332.

Anadolu’da erken örnekler olarak Ermenek Ulu Cami (1302) ve Sipas Cami (14. yy. ortaları); Karaman İisra Cami (14. yy.) ve Kazım Karabekir (Gaferiyat) Ulu Cami (1302); Konya Karaarslan Camii (14. yy. ba ı) ve Tahir ile Zühre Mescidi (13. yy. sonu-14. yy. ba ı); Sivrihisar Haznedar Cami (15. yy.) mihraplarında çinilerin alçıya gömülmesi uygulaması ile kar ıla ırız.¹⁰

Edirne Gazi Mihal Bey Camii (1422) mihrabının alınlı ında da, baklava formlu siyah çini parçalarının alçıya gömüldü ü, Yıldırım ve ah Melek Pa a Camii’ndekilere son derece benzeyen, bir çini uygulaması yer almaktadır (Resim 4a, b).

Resim 4 a, b: Edirne Gazi Mihal Bey Camii mihrap alınlı ından yıldız kompozisyonu olu turan siyah sırlı gömme çiniler.

ah Melek Pa a Camii’nin taçkapı çerçevesi üzerinde ise makılı karakterli “Allahu Ganiyyün” (Allah zengindir) ifadesinin tekrarından olu an

¹⁰ Gönül Öney, *Beylikler Devri Sanatı: XIV.-XV. Yüzyıl (1300-145)*, Ankara 1989, s. 38.

bir yazı kuşağı yer almaktadır (Resim 5).¹¹ Küfeki taş üzerine açılan oyuklara yerleştirilmiş firuze sırlı çinilerle oluşturulmuş olan bu yazı kuşağı, bugün ne yazık ki tahrip olmuş, bordürün sol tarafındaki çiniler büyük ölçüde dökülmüş, sağ bordür ise tamamen yenilendiği için özgünlüğünü yitirmiştir.

Resim 5: Edirne Şah Melek Paşa Camii taçkapısını süsleyen yazı kuşağının (Allahu Ganiyyün) sol bordüründen firuze sırlı çini kalıntıları (Yazının okuma yönüne göre fotoğraf 90 derece döndürülmüştür)

Edirne Şah Melek Paşa Camii'nin çini süsleme konusundaki asıl önemi ise harim duvarlarını kaplayan firuze sırlı altıgen çiniler ile bunları çerçeveleyen çok renkli sırt tekniğindeki dikdörtgen bordür çinilerinden gelmektedir. Bugün ne yazık ki sadece güneydoğu köşedeki vaaz kürsüsünün arkasında bir bölümü in situ olarak korunabilmiş olan (Resim 6) bu çini kaplamalardan oluşturulmuş iki ayrı pano Edirne Türk ve İslam Eserleri Müzesinde korunmaktadır. Şah Melek Paşa Camii'nin firuze sırlı altıgen çinilerinin (bir kenarı 10 cm), yapıldıkları dönemde yıldız süslemeli olduğu ancak zaman içinde, dış etkenlerle bu süslemelerin silindiği ifade edilmektedir.¹²

Yıldız süslemeler, sırlanmış olan çininin yüzeyine ıstampa veya tezhip yapar gibi fırça ile uygulanmaktadır. Yüksek ısıdaki fırınlama bezemelerin çok uzun süreler dayanması için genellikle yeterli olmamaktadır. Anadolu'da 13. yüzyıla ait yıldız bezemeli çinilere ait örnekler arasında Konya II. Kılıçarslan Köşkü ile Divriği İfahanesi'ndeki türbede bulunan Turan Melek ve Ahmed

¹¹ Sedat Bayrakal, *Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler*, Ankara 2001, s. 17; Savaş Yıldırım, *Erken Osmanlı (1300-1453) Yapılarında Çini Süsleme*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 78.

¹² Erare Yetkin, *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul 1986, s. 207; Bozkurt Ersoy, "Edirne Şah Melek Camii'nin Tanıtımı ve Mimari Özellikleri Hakkında Düğünçeler", *Arkeoloji – Sanat Tarihi Dergisi* VI, İzmir 1992, s. 59; Süheyl Ünver, "Edirne Medeniyetimiz ve Tezyini Misalleri", *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1993, s. 247; B. Demirsar-Arslan, *age.*, s. 416.

ah sandukaları sayılabilir.¹³ Erken Osmanlı sanatında Bursa Ye il Cami (1419) ile ehzade Mustafa ve Cem Sultan Türbesi (1479) çinileri, renkli sır üstü yıldız süslemelere ait diğer örneklerdir. Düz firuze sırlı altıgen çinilerin yer aldığı yapılar ise yine Bursa örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır: Orhan Camii (1339-40) dış cephede; Ye il Cami (1419) Hünkâr mahfili ve üst kat mekânlarında; Ye il Türbe (1419-24) iç mekân duvarları ve sandukalarda ve Muradiye Camii (1425-6) iç mekânında yıldız bezemenin yer almadığı firuze sırlı altıgen çiniler bal pete şeklinde dizilerek kullanılmıştır.

ah Melek Paşa Camii firuze sırlı altıgen çinilerini sınırlayan, çok renkli sır tekniğinde yapılmış dikdörtgen formlu (14x33 cm) bordür çinileri lacivert zemin üzerine beyaz, firuze ve sarı sırlı geçmeli rumi ve palmetlerden oluşmaktadır. Bu bordürün benzerleri, Bursa yapılarından Ye il Cami (1419), Muradiye Camii (1425-6) ile ehzade Mustafa ve Cem Sultan Türbesi'nde (1479) karşımıza çıkmaktadır.

Resim 6: Melek Paşa Camii harimin güneydoğu köşesinden firuze sırlı altıgen çiniler ve renkli sır tekniğindeki dikdörtgen bordür çinileri.

¹³ Muharrem Çeken, "Selçuklu ve Beylikler Devri Çinilerinde Malzeme, Teknik ve Fırınlara Dair Bazı Tespitler", *Anadolu Toprağının Hazinesi Çini: Selçuklu ve Beylikler Çağında Çinileri*, İstanbul 2007, s. 17.

3. Muradiye Camii

ehir merkezinin kuzeydo usundaki yüksek bir tepe üzerinde yer alan Muradiye Camii, 1426 tarihinde ilk olarak Mevlevihane olarak in a edildi i için Mevlevihane Camii olarak da anılmaktadır. Tabhaneli / zaviyeli olarak düzenlenmi “Ters T” planı ile yapı, kare planlı ve kubbeli merkezi mekânı üç yandan çevreleyen kubbeli üç mekândan olu ur.¹⁴ Mihrabın bulundu u mekân ve yan mekânlar kubbeyle örtülüdür. Tek minareli olan caminin, 5 gözlü bir son cemaat yeri ve avlusunda bir de adırvanı bulunmaktadır. Bugün herhangi iz bulunmamasına kar ın yazılı kaynaklarda orijinal minaresinin çinilerle süslü oldu u bilgisi yer almaktadır.¹⁵ Cami, çini süslemeleriyle oldu u kadar duvarların üst kesimlerinde, kemer ve kubbelerde yer alan özgün kalem i leri ve ah ap minberi ile de mimari süsleme açısından önem ta imaktadır.

Osmanlı çini sanatının erken dönemlerini temsil eden beyaz astar üzerine ve effaf sıraltı mavi-beyaz bitkisel ve geometrik desenli duvar çinilerinin en güzel örnekleri Edirne Muradiye Camii'ndedir (Resim 7-8). Muradiye Camii'nde mihrabın yan duvarlarını kar ılıklı kaplayan sıraltı mavi-beyaz desenli altıgen çiniler ve aralarındaki firuze sırlı üçgen parçalar, çini sanatımız için son derece önemlidir. Suriye ve Mısır'daki aynı dönem yapılarında da rastladığımız stilize bitkisel kompozisyonlar ve geometrik geçmeler uzun yıllar boyunca do uyla batı arasındaki ticaretin en de erli parçaları olmu olan Çin porselenlerindeki motiflerin slami zevke göre uyarlanmı formlarını göstermektedir.

Muradiye Camii'nin sıraltı mavi-beyaz altıgen çinilerinin benzerlerine Bursa Ye il Türbe'de bulunan Hafsa Hatun'a ait sandukada rastlamaktayız. Aydınolu sa Bey'in kızı ve Yıldırım Bayezid'in e lerinden biri olan Hafsa Hatun'un sandukasının alt bölümünde Muradiye Camii panolarını çevreleyen bitkisel desenli dikdörtgen çinilerin olu turdu u bordürün aynısına yer verilmi tir (Resim 8b). Karaman Kazım Karabekir (Gaferiyat) Köyü Ulu Cami (1302) mihrabının iki yanında duvar içine gömülü olarak kar ımıza çıkmaktadır.¹⁶ Muradiye Camii sıraltı mavi-beyaz çinilerinin çok yakın benzerleri Türkiye dı ında, Suriye'deki Memluk yapılarında da görülmektedir. Bu dönemin en önemli çinileri, Tebrizli ustaların imzasını da ta ıyan örneklerle, am'daki 1423 tarihli Halil el Tebrizi Camii ve

¹⁴ B. Tanman, *age.*, s. 337.

¹⁵ Hamit Sadi Selen, “Yazma Cihannüma'ya Göre Edirne ehri”, *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Kitabı*, Ankara 1993, s. 307.

¹⁶ . Yetkin, *a.g.e.*, s. 138 ve 199, res. 86-89.

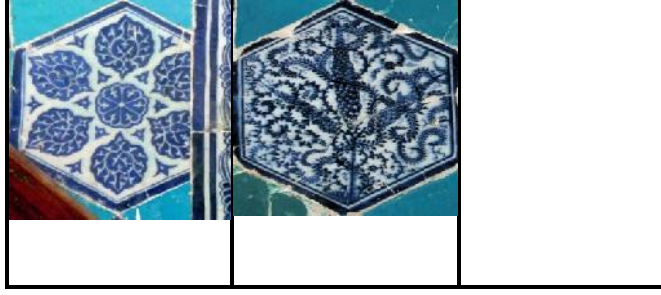
Türbesi'nde bulunmaktadır.¹⁷ Türkiye'dekilere göre daha küçük olarak üretilmiş olan altıgen çinileri yine beyaz zemin üzerine sıraltı mavi boya bezemelidir.

Muradiye Camii'nin 6.35 x 3.65 m ölçülerindeki mihrabında ise mavi, beyaz, firuze ve sarı renklerin kullanıldığı, kabartma levha ve mukarnaslardan oluşan zengin bir bezeme anlayışı söz konusudur. Bitkisel ve geometrik geçmeler, yazı levhalarını kuşatan bordürler halindedir. Muradiye Camii mihrabı, "Cuerda seca" da denilen "çok renkli sır" tekniğinin büyük bir başarıyla uygulandığı, bitkisel ve geometrik kompozisyonların yazıyla bütünleştirilmiştir (Resim 9a, b, c).

¹⁷ Venetia Porter, *Islamic Tiles*, Londra 1995, s. 96.

EDİRNE'NİN ERKEN OSMANLI DEVRİ YAPILARINDA ÇİNİ SÜSLEMESİ

Resim 7: Edirne Muradiye Camii harimin kar ılıklı iki duvarını kaplayan sıralı mavi boya bezemeli altıgen çinilerinden örnekler.

Resim 8a, b: Edirne Muradiye Camii harimin kar ılıklı iki duvarını kaplayan sıralı mavi boya bezemeli altıgen ve firuze sırlı üçgen çiniler ile bordür detayı.

Ankara Savaşı'nda (1402) Yıldırım Bayezid'in Timur'a yenilmesi, çini sanatımızda, o zamana dek bilinmeyen çok renkli sır tekniğinin tanınmasına olanak sağlamıştır. Timur'un Semerkant'a dönerken beraberinde götürdüğü Anadolu sanatçıları, Semerkant ve Herat'ta çini sanatının yeni tekniklerini öğrenerek yurda dönmüştür. Onlarla beraber Anadolu'ya gelen Tebrizli ustalar, Bursa ve Edirne yapılarında karımıza çıkan muhteşem çinileri gerçekleştiren imkân bulmuşlardır.¹⁸ Bursa Yeşil Camii'nin mihrabını, duvar ve tavanlarının bir bölümünü kaplayan muhteşem çinilerde Tebrizli ustaların imzaları da yer almaktadır. Bursa Yeşil Türbe (1419-24) çinileri de çok renkli sır tekniğini gösterir; firuze sırlı düz çinilerin arasına yerleştirilmiş emseler, I. Mehmed'in çini sandukası ve mihrabı kaplayan çiniler zengin renk ve desenleriyle Edirne Muradiye ile benzerlikler taşır.

Bugün İstanbul Çinili Kök Müzesinde korunmakta olan Karaman brahim Bey maretinin (1433) mihrabı da bu tekniğin en güzel örneklerinden birini oluşturmaktadır. Edirne Muradiye Camii mihrabı, aynı tekniği gösteren Karamanlu brahim Bey mareti mihrabı ile Bursa Yeşil Camii ve Yeşil Türbe mihraplarından farklı olarak, sıralı mavi boya bezemeli parçaları da içermektedir. Sıralı mavi boyalı mukarnas parçalarının yanı sıra yan duvarlarda görülen bordür çinilerinin mihrapta da kullanıldığı görülmektedir.

---

¹⁸ Sevinç Gök-Gürhan, "Bursa ve Edirne Eserleri Işığında Çiniler", *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, İstanbul 2007, s. 220.

EDİRNE'NİN ERKEN OSMANLI DEVRİ YAPILARINDA ÇİNİ SÜSLEME

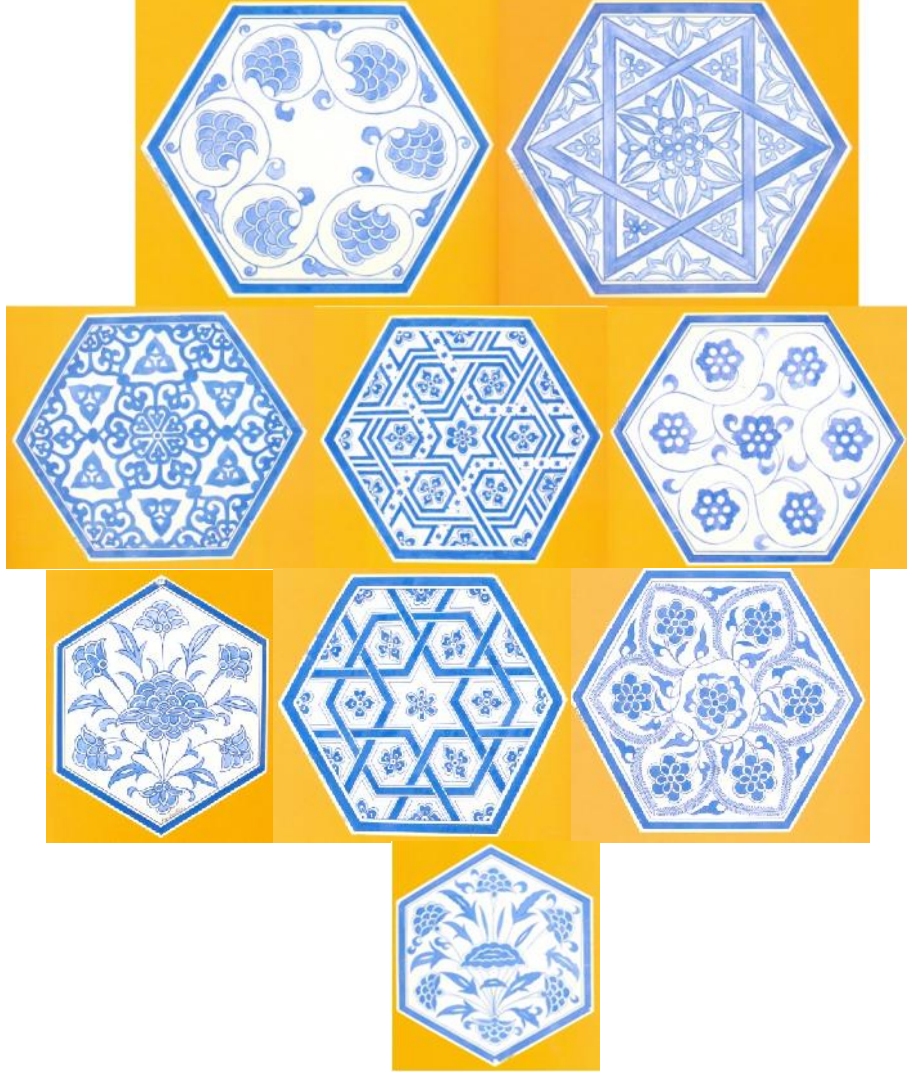
GÜLGÜN YILMAZ

Resim 9a, b, c: Edirne Muradiye Camii Mihrabı ve detayları.

EDİRNE'NİN ERKEN OSMANLI DEVRİ YAPILARINDA ÇİNİ SÜSLEMELERİ

Resim 10: Edirne Muradiye Camii duvar çinileri ve mihrabından sıraltı mavi boyalı çini çizimleri (Dr. Süheyl Ünver'den).

ran'dan gelen gezici ustaların Bursa, Edirne ve İstanbul gibi şehirlerde, kullandıkları yerlerde uyguladıkları “çok renkli sır” (cuerda seca) tekniyi, 15. yüzyıl başından 16. yüzyılın ortalarına kadar varlığını sürdürmüştür.¹⁹ Silisli hamurdan yapılan bu çinilerde, yan yana konulmuş farklı renkte sırlar, pişirme sırasında eriyip birbirine karışmamaları için ince siyah bir çizgiyle birbirlerinden ayrılır, bitkisel ve geometrik motifler kobalt mavisi, turkuaz, beyaz, fıstık yeşili, mor, sarı ve siyahla renklendirilir. Tekniğin 16. yüzyıl örnekleri Topkapı Sarayı Arz Odası ve Sünnet Odası duvarında ve ehzade Mehmed Türbesi (1548) girişinde görülür.

4. Beylerbeyi Sinanüddin Yusuf Türbesi

1429 yılında Rumeli Beylerbeyi Sinanüddin Yusuf Paşa tarafından yaptırılan Beylerbeyi Camii yanında yer alan ve camiyle aynı zamanda inşa edilmiş olan Türbesi'nin güney dış cephesindeki sivri kemerli niş, değişik bir çini uygulamasının temsilcisidir (Resim 11). Selçuklu ve Beylikler döneminde örneklerini gördüğümüz ve Edirne'deki mevcut yapılar içindeki tek örnek olan uygulamada sırsız ve firuze sırlı tuvalar geometrik bir kompozisyon oluşturacak şekilde bir araya getirilmiştir. Ne yazık ki sırlı tuvaların büyük bir kısmı dökülerek kaybolmuş, sadece nişin üst bölümündeki az bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir.

¹⁹ Gönül Öney, *İslam Mimarisinde Çini*, İstanbul 1987, s. 71.

Resim 11: Beylerbeyi Sinanüddin Yusuf Türbesi güney dış cephesinden sivri kemerli niş içinde sırlı tuğla kompozisyonu.

Bugün hiçbir iz kalmamış olmasına rağmen, Mezid Bey Camii'nin minaresinin de yapıldığı dönemde yeşil renkli çinilerle kaplı olduğu, bu nedenle halk arasında “Yeşil Cami” adıyla da anıldığı kaynaklarda belirtilmektedir.²⁰ Cami 1442 tarihinde Alacahisar Sancak Beyi Mezid Bey tarafından yaptırılmıştır.

5. Üç şerefeli Camii

Yapımı yaklaşık 1443-7 yıllarında tamamlanmış olan Üç şerefeli Camii, sadece Edirne'nin değil II. Murad dönemi Osmanlı mimarlığının en önemli eserlerindedir. İnanıldığı dönem kaynaklarında Cami-i Cedid (Yeni Cami) ve Cami-i Kebir (Büyük Cami) adlarıyla da zikredilen yapı, belgelerde de rastlanılan “Üç şerefeli” adını, güneybatı köşesindeki üç şerefeli minareden almaktadır. Altı ayak ile taştan ve altıgen kaide üzerine oturan merkezi kubbenin iki yanında, doğu ve batı yönlerinde iki küçük kubbe daha vardır. Böylece cami, enine genişleyen bir dikdörtgen plan göstermektedir. Dört yönden revaklarla çevrili adırvanlı avlusu Osmanlı mimarlığının en erken örneğidir.²¹ 22 birimden oluşan revak kubbeleri 18. yüzyıl onarımları sırasında kalem işi süslemelerle bezenmiştir.

²⁰ Rıfat Osman, *Edirne Evkaf-ı İslamiyye Tarihi Camiler ve Mescidler*, Ankara 1999, s. 136.

²¹ Naci Kuyulu, “Üç şerefeli Camii”, *Akdeniz'de İslam Sanatı: Erken Osmanlı Sanatı Beyliklerinin Mirası*, İstanbul XXXX, s. 185.

Üç şerefeli Cami'nin avlusunda, kuzey duvardaki kapının batısında yer alan iki pencere alınlığında, sıralı tekni ile yapılmış aynı kompozisyonu gösteren iki adet kitabeli çini pano yer almaktadır. Panolardan biri beyaz zemin üzerine lacivert ve firuze ile diğeri ise lacivert zemin üzerine beyaz, firuze ve mor ile renklendirilmiştir. Her iki panoda da yapının banisi Sultan Murad'ın adı ve besmele yazıları yer almakta, yazılı karoların uzantısında bordürü oluşturan kompozisyon devam etmektedir. Yapının banisinin adını veren bu alınlık çinileri, Üç şerefeli Cami için özel olarak üretilmiş son derece özenli ve seçkin örneklerdir (Resim 12a, b).²² Bu panoların çok yakın bir benzeri, bordürü çok renkli sır tekni ile olmak üzere, İstanbul Fatih'te Fatih Sultan Mehmed tarafından 1470'te yaptırılan Fatih Camii'nin son cemaat yerindeki pencere alınlıklarından birinde yer almaktadır.

²² B. Demirsar-Arlı, *age.*, s. 417.

Resim 12a, b: Üç şerefeli Cami avlu pencerelerinin alınlıklarından sıraltı tekni içinde çini panolar.

Sonuç

Edirne, erken Osmanlı sanatının gelişmesini, bugün de tüm canlılığı ile yansıtan en önemli merkezlerden biridir. Erken Osmanlı döneminde, başta Edirne olmak üzere Zonguldak ve Bursa'da başta gösteren yenilikler, mimari faaliyetler, yeni denemeler daha sonra klasik Osmanlı sanatının doğmasını sağlamıştır.

Edirne'deki Erken Osmanlı dönemi yapılarına bakıldığında çininin de iki teknik ve uygulamalar içinde kullanıldığını görülmektedir:

- Renkli sırlı çiniler
- Alçıya gömme (Yıldırım, Şah Melek Paşası ve Gazi Mihal Bey ve Muradiye Camileri)
- Taşnakma (Şah Melek Paşası Camii)
- Duvar kaplama elemanı olarak (Şah Melek Paşası Camii)
- Sırlı yıldız süsleme (Şah Melek Paşası Camii)
- Sırlı tuğla olarak duvar örgüsü içinde kullanma (Beylerbeyi Sıyanüddin Yusuf Türbesi ve olasılıkla Mezid Bey Camii minaresi)
- Sıraltı boya bezemeli çiniler (Muradiye Camii, Üç şerefeli Cami)
- Çok renkli sırlı (cuerda seca) tekniğindeki çiniler
- Mihraplarda (Muradiye Camii)

- Bordür çinisi olarak (ah Melek Pa a, Muradiye Camileri)

Bu uygulamalar, Anadolu'nun di er ehirlerindeki ça da ları ile paralellikler göstermekte, en büyük benzerlikler ise Bursa yapılarında kar ımıza çıkmaktadır. Erken Osmanlı dönemi Bursa ve Edirne yapılarında gördü ümüz sıraltı mavi boya bezemeli çinilerin üretim yerinin, kazı buluntularına dayanarak, znik oldu u belirtilmekte²³; çok renkli sır tekni indeki çinilerin ise Bursa'da üretildi i dü ünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aslanapa, Oktay, *Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri*, stanbul 1949.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı, *stanbul Mimari Ça ının Men ei: Osmanlı Mimarisinin İlk Devri (1230-1402)*, stanbul 1966.
- Bayrakal, Sedat, *Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler*, Ankara 2001.
- Çeken, Muharrem, "Selçuklu ve Beylikler Devri Çinilerinde Malzeme, Teknik ve Fırınlara Dair Bazı Tespitler", *Anadolu Topra ının Hazinesi Çini: Selçuklu ve Beylikler Ça ı Çinileri*, stanbul 2007, s. 13-23.
- Demirsar-Arlı, Belgin, "Edirne Yapılarında Çini Bezeme", *Edirne Serhattaki Payitaht*, stanbul 1998, s. 413-427.
- Ersoy, Bozkurt, "Edirne ah Melek Camii'nin Tanıtımı ve Mimari Özellikleri Hakkında Dü ünceler", *Arkeoloji – Sanat Tarihi Dergisi* VI, zmir 1992, s. 47-61.
- Gök-Gürhan, Sevinç, "Bursa ve Edirne Eserleri I ında Çiniler", *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, stanbul 2007, s. 215-227.
- Gökbilgin, Tayyip, "Edirne", *slam Ansiklopedisi*, C. 8 (1988), s. 121.
- Kuran, Abdullah, "Edirne'de Yıldırım Camii", *Belleten*, C. XXVIII/111 (1964), s. 419-428.
- Kuyulu nci, "Üç erefeli Cami", *Akdeniz'de slam Sanatı: Erken Osmanlı Sanatı Beyliklerin Mirası*, stanbul XXXX, s. 185-186.
- Mantran, Robert, *Osmanlı mparatorlu u Tarihi I: Osmanlı Devleti'nin Do u undan XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar*, Çev. Server Tanilli, stanbul 2000.
- Öney, Gönül, *Beylikler Devri Sanatı: XIV.-XV. Yüzyıl (1300-1453)*, Ankara 1989.
- , *slam Mimarisinde Çini*, stanbul 1987.
- Özer, Mustafa, "Edirne Yeni Saray Kazısı 2009 Yılı Çalı maları", *Kültür ve Turizm Bakanlığı 1, 32. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 2, Ankara, 2011, s. 225- 244.

²³ Sevinç Gök-Gürhan, "Bursa ve Edirne Eserleri I ında Çiniler", *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, stanbul 2007, s. 225.

- , “Edirne Yeni Saray Kazısı 2009-2010 Yılı Çalı maları”, *Uluslar arası Katılımlı XV. Ortaça ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Ara tırmaları Sempozyumu, Bildiriler*, C. 2, s. 615- 626, Eski ehir, 2012.
- , “Edirne Yeni Saray’ın Avadis Benliyan Tarafından Hazırlanan 1905 Tarihli Vaziyet Planı Hakkında Dü ünceler”, *14th International Congress of Turkish Art, Proceedings*, (Ed. F. Hitzel), s. 559- 566, Paris, 2013.
- , “Edirne Yeni Saray Kazısı 2010 Yılı Çalı maları”, *33. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 2, s. 287-312, Ankara, 2013.
- , “Edirne Yeni Saray Kazısı 2011 Yılı Çalı maları”, *34. Kazı Sonuçları Toplantısı Bildirileri*, C. 3, s. 347- 360, Ankara, 2013.
- , “Edirne Sarayı (Sarayı Cedid-i Amire)’ndan Günümüze Ula abilen Yapılar Hakkında”, *Turkish Studies*, Vol. 9/10, Fall 2014, s. 809- 836, Ankara, 2014.
- , “Edirne Yeni Saray (Sarayı Cedid-i Amire) Kazısı 2012 Yılı Çalı maları”, *35. Kazı Sonuçları Toplantısı Bildirileri*, C. 2, s. 382- 399, Ankara, 2014.
- Porter, Venetia, *Islamic Tiles*, Londra 1995.
- Rıfat Osman, *Edirne Evkaf-ı slamiyye Tarihi Camiler ve Mescidler*”, Ankara 1999.
- Selen, Hamit Sadi, “Yazma Cihannüma’ya Göre Edirne ehri”, *Edirne’nin 600. Fethi Yıldönümü Kitabı*, Ankara 1993, s. 303-309.
- Sözen, Metin, *Devletin Evi Saray*, stanbul 1990.
- Tanman, Baha, “Edirne’de Erken Dönem Osmanlı Camileri ve Özellikle Üç erefeli Cami Hakkında”, *Edirne Serhattaki Payitaht*, stanbul 1998, s. 325-352.
- Ünver, Süheyl (yay. haz.), *Dr. Rifat Osman Edirne Sarayı*, Ankara 1989.
- , “Edirne Medeniyetimiz ve Tezyini Misalleri”, *Edirne’nin 600. Fethi Yıldönümü Arma an Kitabı*, Ankara 1993, s. 233-253.
- Yetkin, erare, *Anadolu’da Türk Çini Sanatının Geli mesi*, stanbul 1986.
- Yıldırım, Sava , *Erken Osmanlı (1300-1453) Yapılarında Çini Süsleme*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamı Doktora Tezi, Ankara 2007.

Foto raflar: Gülgün Yılmaz, Veysel Aydın